آذربایجان ائل بیلیمی درنگی نین آیلیق ایچ بولتنی

رئداکتورلار :

علیرضا صرافی _ محمد علیپور مقدم

بو سایی‌نین باش یازاری:

علیرضا صرافی

بو سایی‌نین امکداشلاری:

علی خالط آبادی _ احد فرهمندی

کاظم عباسی _ پروین خلیلی فائزی

سوسن نواده رضی _ مریم خدابخش

محمد رزاقی _ داود خداکرمی

حمید والائی _ تئل ناز نعمتی

صفحه دوزنله ینلر:

علی برازنده _ وحید دولتشاهی

قرافیست :

وحید دولتشاهی

Email:azerfolklor@gmail.com

۲ اؤن سؤز

٤ فولکلور دونیامیزدا قادین عطری

۹ سورمه

۱۱ من و اننه‌م (۱)

۲۱ مرثیه‌لر و سوفره‌لر

۲۵ ثریا خانیم بخشی ایله دانیشیق

۲۹ آغی و آغیچی

۳٤ هئریزده آغلایان وار... (۱)

٤٦ ایستادگی هنوز ادامه دارد

اؤن سؤز

بو آی ایلین آخیر آییدیر، خالق آراسیندا بو آیا "بایرام آیی" آدی وئریلمیشدیر، چونکو بو آیدا هامی بایراما حاضیرلاشیر، ائولر سیلینیر، سوپورولور، هر چرشنبه آخشامی سویون، اودون، یئلین و تورپاغین دیرچلمه‌سی نامینه گؤزل مراسیملر کئچیریلیب، شنلیکلر قورولور و بوتون بو شنلیکلرین باشیندا بایراملار بایرامی نوروز قارشیلانیر.

بیز ده بو شن هاوالی بایرام آیی‌نین باشیندا گلن سولطان نوروز بایرامینی ایندیدن هامییا تبریک ائدیب هرکسه بو گؤزل گونلرده خوش اوقات دیله‌ییریک.

اگر تاریخین بیلینمه‌ین زامانلاریندان آخیب گلن گلنکلرده بو آی بایرام آیی اولموشسادا، تصادوف اوزوندن چاغداش زاماندا دا بو آی حقیقتاً ایکی بؤیوک اولوسلار آراسی بایرامی اؤز ایچینده یئر وئرمیشدیر.

۲ اسفند (۲۱ فئورال) دونیا آنا دیلی گونو و ۱۷- اسفند (۸ _ مارت) دونیا قادین گونو.

بو گونلر دونیادا آنا دیلینی سئونلرین، ائله‌جه ده اینسالیغا آنالیق ائدن آما بیر چوخ اینسان حاقلاریندان یوخسون ساخلانیلان قادینلارین حقیقی بایرامیدیر.

بو مناسیبته گؤره بو نومره‌میزی "قادین و فولکلور" موضوعونا حصر ائتدیک.

بو ساییمیزین ایشلرینی باشلایاندا بیر چوخلارینا مراجیعت اولوندو، آنجاق هامی استیثناسیز بیر سوال ایله بیزی قارشیلادیلار:

_ قادین فولکلورو ندیر؟

دئمک ایندییه کیمی اساساً بو موضوع حاقّیندا کیمسه دوشونمه‌میش و هئچ بیر آراشدیرما آپاریلمامیشدیر. بو دا ائله ایلک آددیمدان ایشیمیزین چتینلیگینی گؤستریردی.
آنجاق ایش نقدر چتین اولسا دا نهایت باشلاندی و ایندیلیکده توپلادیغیمیز ماتریاللارین حجمی آز قالا اوچ جیلدی دولدورماقدادیر.
بو اؤزل ساییلارداکی ماتریاللاری اساساً اوچ آلت بؤلومه بؤلمک اولار:

- قادین فولکلورو حاقّیندا تدقیقی مقاله‌لر
- قادین موضوعلو فولکلور اؤرنکلری
- فولکلورچو قادینلارین تانیتیمی

بو ماتریاللار " ائل بیلیمی" درگیسی‌نین ایکی آردیجیل ساییسیندا (۲۷ و ۲۸ _ جی ساییلاریندا) نشر اولوناجاق.
تاسوفله الیمیزه گلن بیر نئچه دَیَرلی تدقیقی یازینی او جومله‌دن خانیم سیما حسینی‌نین یازدیغی " عادت قاناماسی تورک فولکلوروندا "، خانیم سولماز پورنعمتین توپلاییب یازدیغی "مراسم عروسی در پیله‌چای نمین" و ... مقاله‌لرینی معین سببله گؤره یاییناییا بیلمه‌دیک. آنجاق یاخین زاماندا ایشه باشلایاجاق اینترنت سیته‌میزده ائله‌جه ده آرا _ سیرا ائل بیلیمی‌نین گله‌جک نومره‌لرینده ده یاییناییاجاغینا چالیشاجاغیق.

فولکلور دونیامیزدا قادین عطری

علیرضا صرافی

فولکلورلا اوغراشماق هر زامان منی اوشاقلیغین قوس و قزحلی دونیاسینا گؤتوروب، آپاریر. بو دونیایا گیرینجه داها چیخماغیم گلمیر. سانکی آنانین ایستی قوجاغینا سیغینیب، شیرین دیللرینی قانا _ قانا دینله‌ییرم. اونون بوی اوخشایان باخیشلاری آلتیندا یورولمادان اوینایییرام، سئحیرلی ناغیللار دونیاسینا دالیرام، نه دئولردن قورخورام نه جاناوارلاردان، منی قوردا وئرمز کی آنام!
نازلاماسیله اؤیونور، لایلاسیلا اویورام...
بیر قوش کیمی یووامدان اوچوب، بوداقدان بوداغا قونور باغدان باغا، داغدان داغا کؤچورم. سودان گلن سورمه‌لی قیزین الیندن سو ایچیرم. اورگیمدن بیر تئل قوپاریب چالیب چاغیریرام، توی دویونده هالای چکن گؤزللرله اوینایب، گولورم و آرازدا بوغولان سارا اوچون آغلاییرام.
نه زامان فولکلور دونیاسینا گیریرم داها چیخماغیم گلمیر سانکی طیلیسمه دوشموشم.
ائشیتدیگیم نازلامانی یئدیگیم دولمادان، آییرد ائدنمیرم، ایکیسی‌نین ده عینی عطری، عینی دادی وار. قیز سسینی، قیزیل سسیندن آییرد ائدنمیرم. بو نه سئودادیر هئچ اؤزوم ده بیلمیرم.

آنجاق اونو بیلیرم کی منیم ایتمیش اؤزلوگوم،کیملیگیم بوردادیر. اصلیم بوردادیر، اصلیم اولماسایدی بو داغلاردا نه گزردیم؟
غربت ائلده غفیلدن وورولوب، آتیمدان دوشسم، آنامین سودویله، داغ چیچگین یاراما ملهم ائدین. اؤلسم قبریمی یول اوسته قازین، سئوگیلیمین یولو دوشر!
فولکلور دونیاسینا گیردیکده داها چیخماغیم گلمیر.
سن دئمه آنالارین قایغیلی باخیشلاری، باجیلارین مهربان اللری، سئویب سئویلن گؤزللرین محبت تئللری چکیب ایچینده ساخلاماق ایسته‌ییر منی. سن دئمه بو دونیانین اساس معماری قادینلار ایمیش؛ طیلیسمی ده اونلارین الینده، آچاری دا. ایندی کی بئله‌دی قویون بیر داها آچیق گؤزله، فولکلوروموزون کوچه‌لرینده دولانیب، قادینلارین بو دونیاداکی وارلیغینی یوخلویالیم.
بونونچون توپلومون باشقا کیچیک بؤلوملرینه نظر سالماغیمیزدا فایدا وار سانیرام. بیلیندیگی کیمی هر بیر صینیف، یا خود ایجتیماعی قروپون اؤزونه مخصوص فولکلورو وار، مثلا شهرلیلر، کندلیلر و ائلاتلارین عمومی و اورتاق فولکلورلاریندان باشقا هم ده اونلارین اؤز فولکلوروندان دا بحث ائتمک اولار، نئجه کی آتا_بابادان شهرلی اولان بیریسی "ساغین نغمه‌سی" نین نه اولدوغونو بیلمز، بیلن وارسا دا او کند منشالی بیر شهرلی اولمالیدیر. یاخود بوگون شهرلریمیزده " فوتبال فولکلوروندان" بحث ائده بیلدیگیمیز حالدا، کؤچری ائلاتلارین ایچینده بلکه‌ده کؤکوندن فوتبالین نه اولدوغونو بیلمه‌ینلر آز دئییل، بئله‌لیکله ده فوتباللا هئچ بیر ایلیشگیده بولونمایان بو و دیگر سوسیال قروپلار فوتبال فولکلورونو دا بیلمزلر. بیلسه‌لر ده بونو بیر باشا شهر کولتوروندن آلمیشلار.
داها کیچیک صینیفلار و قروپلارا گلدیکده یئنه ده عینی ایله بو مسئله ایله اوز به اوز اولوروق. مثلا شهرلریمیزده چئشیتلی پئشه‌لرده (خصوصیله ده داها قدیم و گلنکسل پئشه‌لرده) بیر اؤز فولکلور یاشاماقدادیر، مثلاً دمیرچیلیک، چؤرکچیلیک، باشماقچیلیق، قالایچیلیق، فرش‌توخوما، قیزیلچیلیق، آل _ وئرچیلیک، سینیقچیلیق، بویاقچیلیق، دولگرلیک (نجارلیق)، معمارلیق، عطارلیق وس. پئشه‌لرینه عایید بیلگیلر و ایش اوسلوبلاری سینه‌دن سینه‌یه، نسیلدن نسیله

گلیب بیر " خالق بیلیمی" کیمی اونلارا چاتمیشدیر، همین پئشه‌لرین اؤزونه مخصوص سؤزجوکلری، ائتنوگرافیسی و ادبیاتلاری و... واردیر.
سون نئچه یوز ایلده باش وئرن شهرلشمه و صینیفلاشمانین فولکلوروموزدا بو قدر یئر آچدیغی حالدا، خیلقتین اوّلیندن توپلوملارین یاریسینی تشکیل ائدن، اوشاقلارین تربیه‌سی و ائو ایشلری کیمی بیر چوخ مسئولیتلری بوینونا گؤتورن، شاهلاری، پهلوانلاری گؤزللیگی قارشیسیندا دیزه چؤکوردن، ائولر دؤشه‌ین، مرد اوغوللار، قهرمان قیزلار بؤیودن و بوتون اینسانلیغا آنالیق ائدن قادینلارین فولکلورونو گؤرمزدن کئچه بیلمریک.
اونلارین سوسیال حیاتدا بؤیوک روللارینی دانماق اولماز. مثلاً کند حیاتیندا، خالچا، کیلیم توخوما، چؤرک یاپما، سود ساغما، حصیر توخوما، میوه ییغما، قیش زوماری حاضیرلاما، تیکیش تیکمه و... بو کیمی ایشلر تمامیله قادینلارین بوینوندادیر. بوندان علاوه هم ده کیشیلرین بیر چوخ ایشلرینه قادینلار یاردیمچی اولاراق قاتیلارلار.
خالق یاشاییشیندا اؤنملی روللاری اولان قادینلارین، گوجلو بیر " خالق بیلیم"ینه ده یییه‌لنمه‌لری چوخ طبیعی بیر حادیثه دئییلدیر.
حتی فولکلورون بعضی بؤلوملرینین صیرفاً قادینلارین واسیطه‌سیله یارادیلماسینی ادعا ائتمک اولار... مثلاً اوشاقلار اوچون اوخونوب، دانیشیلان لایلالار، نازلامالار، ناغیللارین یارادیجیلاری آنجاق آنالاردیر. بوتون بونلاردا آنالارین نجیب آرزو ایستکلری اؤز عکسینی تاپمیشدیر.
بیر چوخ بایاتی، آغی، سایانین دا هم محتواسینا، هم ده اونلاردا ایشلنن بعضی سؤزجوکلرینه گؤره قادینلار طرفیندن یارانماسینی تثبیت ائتمک اولار.
مراسیملره گلدیکده بیرچوخ مراسیملریمیزین یارانیب ایجرا اولماسیندا قادینلارین آنا روللاری اولدوغونو ادعا ائتمک اولار. میثال اوچون توی مراسیملری عموماً قادینلارین واسیطه‌سیله یارانمیش و اونلارین واسیطه‌سیله ده مدیریت اولور. بو آرادا کیشیلر آنجاق بو مراسیملرده بیر اویونچو کیمی بویونلارینا دوشن وظیفه‌نی یئرینه یئتیررلر.
منه قالسایدی ایچینده بیر چوخ آنالارین دا اؤیودلو سؤزلری بولونان " آتالار

سؤزو" یاخود دا " آتا_ بابا سؤزو" یئرینه "آتا _ آنا سؤزو" ترمینینی ایشلدردیم.
آتالار "یووانی دیشی قوش قورار" دئمیشلر... دوغرو دئمیشلر. ائو دؤشمه، اونا دوزن وئریب، سلقه‌یه سالما ایشلری نسیلدن نسیله بیر مدنی گلنک کیمی آنالاردان قیزلارینا امانت ائدیلمیش بو گونوموزه گلیب چاتمیشدیر.
یئمک و میطباخ کولتورونه گلدیکده یئنه ده سئوگیلی قادینلارین یارادیجیلیغی و ذوقیاتی سوفره‌لرین بزگی اولموشدور.
دؤشه‌مه‌لر،گئییملر، توخونمالاریمیزین هامیسی قادینلارین الی آلتیندان کئچمیشدیر. اساساً ال ایشلری آدیله مشهور اولان خالق صنایعی‌نین چوخو قادینلارا مخصوص صنعتلر ساییلماقدادیر.
یوخاریدا سایدیغیم گلنَک و گؤرنکلر، فولکلورموزون عمومی ساحه‌سینده قادینلارین بؤیوک روللاریندان دانیشیر آنجاق قادینلارین اؤزلرینه مخصوص و کیشیلرین اوندان یا خبری اولمایان یا دا اونلاری قادینلارا عاییید دَیَرلندیریلن فولکلورلاری وار.
میثال اوچون اسکی زامانلار عموماً سوادسیز قالان قادینلارین اینانجلار دونیاسی دا اولدوقجا گئنیش بیر عالم ایمیش، اؤزلوگونده اسکی و یئرل بیر "دین" ساییلان اینانجلار سیستمی و اونلارا عاییید مراسیملر، تؤره‌لر و داورانیش طرزلری واقتیله قادینلارین معنوی دونیاسی‌نین بؤیوک حیصه‌سینی تشکیل ائتمیشدیر.
مسلمان توپلوملاریندا قادینلار، کیشیلردن آیری اوتوروب، دورارلار، بونا گؤره ده بورادا اؤزل قادین مراسیملریندن بحث ائده بیلریک، مثلاً ایران تورکلری ایچینده یایغین اولان خانیم مرثیه‌لری، خانیم قوناقلیقلاری، سوفره‌لر، توی مراسیملرینین بیر چوخ بؤلوملری (او جومله‌دن، حنا گئجه‌سی، بَندئی‌تخت و..) اساساً قادینلارا عاییید تؤرنلر ساییلماقدادیر. واقتیله ده همین مراسیملری مشاییعت ائدن قادین سازاندالار و قادین آشیقلار دا وار ایمیش کی بو گون بونلاردان قادین سازاندالاری اؤز ایشلرینی داوام ائتمه‌کددیرلر.

توی _ دویوندن سؤز دوشدو، یئری گلمیشکن قویون قادین رقصلرینه و همین

رقصلرده استفاده اولونان گؤز اوخشار گئییملر و بَزَکلره ده ایشاره ائدک. بونلار معنوی و مادی فولکلورموزون ان گؤزل حیصه‌لریندن بیرینی تشکیل ائتمکده‌دیر.
همین بزکلر و گئییملر هله ده بیر چوخ یئرلرده او جومله‌دن قشقاییلر، تورکمنلر، شاهسئونلر آراسیندا کوتله‌وی حالدا استفاده اولماقدادیر، حالبوکی اکثر یئرلرده کیشیلرین میللی گئییملری منسوخ اولاراق یئرینی غرب مودلی پالتارلارا وئرمیشدیر.
امک نغمه‌لرینه گلدیکده ده اکثراً قادینلارین گؤردوگو ایشلرده اوخونان هانالار، ساغین نغمه‌لری، یون ییرمه، نئهره چالخالاما نغمه‌لریمیز وار. بعضی بؤلگه‌لرده خصوصیله ده خزریانی آستارا _ هشتپر (شمال حیصه‌ده ایسه آستارا _ لنکران) بؤلگه‌سینده ایش اثناسیندا قادینلارین قروپ اوخومالاری خالق موسیقیمیزین گؤزل و گلیشمیش بیر حیصه‌سینی تشکیل ائتمکده‌دیر. نئجه‌کی قشقاییلرین دویو دؤیمه نغمه‌سی ده هم قروپ رقصی، هم ده قروپ کور آوازی ایله مشاییعت اولور.

سانیرام بو میثاللارلا قادینلارین فولکلورداکی اؤنملی رولو تمامیله آیدینلاشدی. فولکلور دونیاسی گؤز ایشله‌دیکجه قادینلارین یارادیجیلیق مئیدانیدیر، اولاندان اؤلنه قدر، لایلاسیندان، آغی‌سینا قدر...
فولکلورون هر بیر بؤلومونه باش ووررولسا اورادان قادین عطری گلیر. سانکی بو دونیانین اساس معماری قادینلارمیش. قادین بنا ایمیش کیشی ایسه فهله.

قادین بزکلریندن

سورمه

توپلایان: پروین خلیلی فائزی

قایناق شخصلر:

زهرا محمدپور (دوغما یئری: اهره باغلی، کقالق کندی. دوغوم ایلی: ۱۳۳۴. ساواد: ابتدائی)

منصوره رحیمی (دوغما یئری: تبریز. دوغوم ایلی: ۱۳۱۹. ساواد: ابتدائی)

(بو یازیدا سورمه‌نین نئجه دوزلمه‌سی حاقدا معلوماتی زهرا خانیم محمدپور، سورمه حاقّیندا تبریزده اولان اینانجی ایسه منصوره خانیم رحیمی سؤیله‌میشلر.)

سورمه‌نی چکدیم گؤزومه،
آیی دؤندردیم اوزومه،
یئددی اوغلان، یئددی قیزین؛
محبتین سالدیم اؤزومه.

اوزون زامانلار اؤنجه سورمه ایلک دفعه درمان و سونرا بَزک اوچون ده استفاده اولموشدور، میثال اوچون سورمه‌نی سویوقلوق و یا ایستی‌لیک ائله‌ین اینسانین گؤزونه چکرمیشلر. سورمه یاسدا و تویدا کیشیلر و عمومیتله قادینلار طرفیندن استفاده اولوبدور.

سورمه‌نین دوزلتمه‌سی اوچون اولیه ماده دوغال (طبیعی) یاغلاردان بیریدیر. (جان یاغی، تویوق یاغی، ساری‌یاغ، بالیق یاغی، زیتون‌یاغی و. . .).

اؤنجه یاغی بوشقاب شکلینده بیر قابا تؤکؤب، ایچینه پیلته قویورلار، پیلته بازاردان آلینیب و یا کنف و باشقا الیافلاردان دا هؤرولور، پیلته‌نین اوجو یاغدان ائشیکده قالمالیدیر. سونرا حاضیر اولان قابی، دوزولموش اوجاغ داشلارینین اورتاسینا

قویوب، اوجاغین اوستونه بؤیوک قابلاما قویوب و ایچینه سو تؤکرلر (سورمه قابلامانین آلتیندان راحاتجا قوپسون دئیه، قابلامایا سو تؤکولور.) سونرا پیلته‌نی آلیشدیریب و اوجاغین اطرافینی پارچا و اونا بنزر شئیلرله باسدیریب و فقط باجا قدر آچیق ساخلارلار کی پیلته‌نین اودو سؤنمه‌سین.

اگر پیلته‌نین اوجو یاغا دَیمه‌سه و باشیندا‌کی اود سؤنمه‌سه، بوشقابین ایچینده‌کی یاغ تماماً یانیب، دود اولوب قابلامانین آلتینا یاپیشاجاقدیر کی اونا سورمه دئییرلر. یاغ توستو (دود) اولوب قورتولاندان سونرا اود سؤنه‌جکدیر. او زامان قابلامانین آلتینا یاپیشان سورمه‌نی قاشیییب، سورمه قابینا تؤکوب، ایستفاده ائدرلر.

اینسانلار سورمه دوزَلتمگی نسیلدن نسیله، یاشلیلاری طرفیندن اؤیرنیب و عموماً کندلرده، کندین قاریسی الی ایله دوزلینر.

سورمه‌نی هفته‌نین اؤزل گونلرینده دوزلدرلر؛ او گونلرده بازار گونو (یکشنبه) و جومعه آخشاملاری (پنجشنبه)دیر.

سورمه‌نین و اونون دوزلتمه‌سینده بیر سیرا اینانجلار دا یایغیندیر، او جمله‌دن:

* سورمه اینسانی نامحرمدن قورویار.
* سورمه هر اینسانین الینده عمله گلمز.
* سورمه جیسمی و اورگی پاک اولان اینسانین الی ایله دوزلینر.

منصوره خانیم رحیمی‌نین دئدیگینه گؤره تبریزین محلله‌لرینده سورمه چکمک اوچون دبلر وارمیش. مثال اولاراق بئیلانکی محله‌سینده، «پیتداما» آدیندا چشمه وارمیش. قادینلار ایلین آخیر چرشنبه‌سینده اورایا بیر اووج کیشمیش آپاریب، چشمه‌یه تؤکرمیشلر و سویا اوز توتوب دئیرمیشلر:

ــ بیز سنین آغزینی شیرین ائله‌دیک سن ده ایلین سونونا کیمی بیزیم آغزیمیزی شیرین ائله!

سونرا چشمه باشیندا سورمه‌نی گؤزه چکیب، ائوه دؤنرمیشلر.

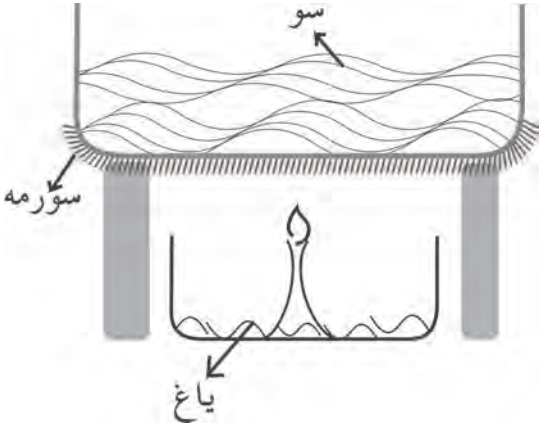

فولکلوریک خاطیره

من و اننه‌م (۱)

سوسن نواده رضی

متنده اننه‌نین (عیصمت خانیمین) دیلیندن یازیلاین فولکلور نمونه‌لری ائله‌جه‌ده نوه‌سیله قارشیلیقلی دیالوگلار، تبریز آغزیله یازیلمیشدیر.

رحمتلیک اننه‌م چوخ مهریبان ایدی. سینه‌دفتر ایدی. کؤکسو لایلالارلا، ناغیللارلا، حیکایه‌لرله، تاپماجالار و بایاتیلارلا دولو بیر خزینه ایدی.
گون اورتا چاغلاری ایللا یاتایدی گرک. قدیم، بوتون عایله گون اورتا چاغی یاتاردی. غریبه بیر سکون و حضور چؤکردی ائویمیزه.
یایین ایستی گون اورتالاریندا دیب صاندیخانامیز سپ _ سرین اولاردی. من اوردا مئه‌لنردیم، آمما یوخوم گلمزدی. منی زورلا باسمارلاییب قوینونا سیخیشدیریب، سینه‌سینه باسیب کوره‌گیمه تاپ، تاپ چالاردی موزون آهنگ ایله. . . و خومارلاداردی.
اصلینده، محبتله زنجیرله‌یردی دجل، شیلتاق نوه‌سی بیر ساعات دینجه‌لسین دئیه باشلاردی قولاغیمین دیبینده نارین _ نارین اوخویاردی:

هاپوشالا، هاپوشالا
هاپوشالا بیر قوش ایدی
دووارا قونموش ایدی
بَی‌اوغلو گؤرموش ایدی

اوخونان وورموش ایدی
اوخون باشی میل _ میلی
گل اوخو بیزیم دیلی
بیزیم دیل هارا دیلی
بیزیم دیل اورمو دیلی
اورمونون آغاشلاری
بار گتیرر باشلاری
چیخدیم توتون کندینه
او یانا باخدیم توتوندی
بو یانا باخدیم توتوندی
توتون گولابتوندی
گولابتون خیرداسی
جعفرین یومورتاسی
جعفر اؤزی هاوادا
یومورتاسی تاوادا.
جعفر اؤزی نه یئسین
بیرجه بئله دَت یئسین!

_ اننه، نییه دَت یئسین جعفر؟ دئیه سوروشاردیم. " چونکی اوْتون قیرناسیدی" دئیردی.

اوْدون قیرناسی‌نین نه اولدوغونو بیلمیردیم، آما منه ده شولوقلوق ائله‌ینده اود قیرناسی دئدیگینه گؤره، جعفر ایله اؤزومون آرامیزدا بیر بنزرلیک وار دئیه دوشونردیم.

اننه خورولداماغا باشلاردی. ایلان چالان یاتاردی، من یاتمازدیم.

_ اننه بی دانا دا نَغیل دئ دا!

یوخولو _ یوخولو باشلاردی:

_ بیر گون وار ایدی، بیر گون یوخ ایدی. آللاهدان سووای هئش کیم یوخ ایدی. بیر قیز وار ایدی آدی فاطما خانیم ایدی . . .

ـ یوع اننه اونو دئمه!
" فاطما خانیم" ناغیلینی ائله سئومزدیم. چوخ مظلوم، ایشلک، اویوملو، سؤزه باخان و صبیرلی بیری ایدی. ننه‌سی اؤلور، آتاسی اؤگئی‌ننه گتیریر ائوه. اؤگئی‌ننه فاطما خانیمی چوخ اینجیدیر. ددەسینی یاندیریر گتیریر گؤزونون قاباغینا. آتانین دا الیندن هئچ نه گلمیر. ساری اینک آتادان چوخ فاطمایا اورک یاندیریردی! اؤگئی‌ننه فاطمانین باشینا شام اویونو گتیرمیش اولسا دا، او عاقبت بئخئیر اولور.
" جیرتدان" ناغیلین سئوردیم؛ چونکی جیرتدان جسور ایدی، دئولری سرییردی، سرکئش ایدی، فاطما خانیم کیمی حئمیل دئییلدی، حاقسیزلیغا دؤزموردو هامی کیمی دئییلدی خلاصه.
" سفئه آرواد" ناغیلینی دا سئوردیم چونکی عاغلا گلمه‌ین ایشلر گؤززدی و منه خوش گلردی. مثلا قیشدا گؤلده‌کی قورباغالارا خاماکدان پالتار توخویاردی!
آما " شاه عاباس" ناغیلی چوخ فرقلی ایدی. هم تاریخ ایدی، هم حیکمت ایدی، هم ده... نه بیلیم نه ایدی، آنجاق منی چوخ ائتکیلردی.
" شاه‌عاباس بیر چوبان قیزینا عاشیق اولور، آدام گؤندریر قیزین ائلچیلیغینا.
قیز دییبر:
ـ الی‌نین صنعتی نَدی؟
دییبلله:
ـ او شاهدی، بوتون مملکت اونوندی، صنعت اونون نه‌ینه گرک؟!
قیز " الی‌نین صنعتی اولماسا گئتمرم! " دییبر".
(آما دا جسور قیزیمیش. من هله ده وار او ناغیلداکی قیزین عاغیل، فراستینه حئیرانام)!
" شاه‌عاباس قیزی چوخ سؤیدوغو اوچون گئدیپ فرش توخوماق اؤرگشیر، بیر خالچا توخویوپ قیزا گؤندریر. قیزی اؤزونه گلین ائلیر.
شاه عاباس بدل پالتار گئییپ ویلایتلری گزرمیش کی رعیتی‌نین گئچینه‌جاغیننان خبردار اوسسون. گوننرین بیر گونونده، بیر قصابین توکانیندا توتوب اونو سردابایا سالیللا."

(قصاب اونو کسیب اتین ساتاجاقمیش گویا)!
" شاه عابباس دییير:
_ منی اؤلدورمه، منیم الیمین ائله صنعتی وار کی، سنه چوخ پول قازاندیرار.
گتیریلله بیر خالچا توخور و دوستاغ اولدوغو یئرین نم _ نیشانینی اونون ناخیشلارینا قاتیر. قصابا دییير:
_ بونو آپارسان شاهین آروادی بؤیوح پولا آلار سننن."
و بئله‌جه شاهین جانی قورتولور.
بو ناغیللارداکی حیکمت، فلسفه و یاشام درسلری گئرچک حیاتیمدا مدرسه‌ده اوخودوقلاریمدان داها چوخ کاریما گلیب.
اننه هئچ ناغیلی باشا وئرمزدی، چونکی یوخوسو آپاراردی و من ده یاواش قوجاغیندان سوزولوب اکیلردیم. ناهار چاغلاری اوشاقلار اوچون فساد تؤرتمگه چوخ مناسیب بیر فرصت ایدی ... .
بیر دفعه‌سینده قورخا _ قورخا توت آغاجیندان دیرماشدیم داما، کیشمیش آختارماغا؛ آخی دیشلریمیز لاخلایاندا، اننه دسمالینان یاپیشیب دیشی دارتیب چیخارداردی، دسمالا بوکوب آتاردی داما و بیزه " قارقا منه دیش گتی، ایچینده کیشمیش گتی" دئدیردردی.
من چیخمیشدیم داما گؤروم قارغا نه تهر کیشمیش گتیره‌جک! سونرا دا آشاغی ائنه بیلمه‌دیم. میسیب اوتورموشدوم دامدا نئیلیم، نئج‌ائله‌ییمه قالمیشدیم کی، اننه‌مین:
_ سوسن، پیر اولاسان بالا او سمواری اوتدا! دئدیگینی ائشیتدیکده " وای دده‌م وای!" دئیه کور _ پئشمان اننه‌مه جاواب وئردیم:
_ اننه من دامدا قالمیشام، انه بیلمیرم.
_ قارنیوین ایچی دلینسین، سن به اوردا نه غلط دارتیسان؟ دده‌وه چوغوللیه‌جاغام، گلیب، ایکی قولاغیوین آراسیندان بیر باش چیخارداجاخ!
بیر دفعه سوروشدوم:
_ آی اننه، من سنه بیر بئله خیدمت ائلیرم، هرنه دئیی‌سن سؤزووه باخیرام، نییه دئیی‌سن پیر اولاسان؟ نییه ایستی‌سن من قوجالیم ؟!

گولوب دئدی:
_ "پیر اولاسان" دوعادی قادان آلیم، یانی عؤمروننن یارییه‌سن، چوخ یاشییه‌سن. اننه‌م عاغیللی بیر آغ بیرچک ایدی. سؤزونون کئچری وار ایدی. هم ده خوش صحبت ایدی. اونا گؤره ده همسایالار بیزه چوخ گلردیلر. اوردان _ بوردان دئییب دانیشاردیلار، سؤز چکردی دردلشمگه. اننه‌م ده اونلارین هر بیرین بیر دیلینن اوْوودوب نصیحت ائلردی؛ سؤزلرینین اوّلی مثل، اورتاسی مثل، آخیری ده مثل اولاردی:

بالا! ائوین سؤزو ده اولار، بئزی ده.

یانی حیات چئلیشکیلردن (تضادلاردان) اولوشور، خوشلوق دا اولار، ناخوشلوق دا، شادلیق دا اولار غم ده. داوا_دالاش دا اولار باریش دا. هامیسینا قابی اولمالیدیر انسانین.

ائولر آیریدی، سؤزلر بیردی.

یانی هامی ائولرده حیات یاخشیدان، پیسدن آخیب کئچیر، سؤزلری، ایچری سالیب کیمسه‌یه دئمه‌ییب گیزلتمکله بیر یئره واریلماز. بوتون ائولرده موشکولات وار و موشکولات بیر _ بیرینه بنزر.

کیشی سامان چؤپو اوسسون، دووارا یاپیشسین!

یانی آللاه هئچ ائوی کیشی‌سیز ائلمه‌سین، حتی باشاراجاقسیز، وئجه گلمز اولسا دا، یئنه اولدوسو اولمادیسیندان یئی‌دیر.

آدامین شیمیردن اری اوسسون، ایمام حسیندن اوغلو اولماسین.

یانی اوغلان نقدر یاخشی دا اولسا بیر گون عاییله قوروب گئدر، آرواد اوشاغینی هامیدان اوستون توتاجاق، آمما ار نانجیب ده اولسا، اینسانا قالیب، یامان گونده دادینا چاتار.

دویوسونون باشین دیشلییَن اولمییپ.

یانی چوخ خسیسدیر، سوفره‌سی‌نین باشیندا هئچ‌کیم اوتورماییب، خئیری کیمسه‌یه دَیمه‌ییب.

جووانازن دَیی کی، ایینه‌سی‌نین باشی شیشیپ!

یانی ایش گؤرن قادین دئییل، ییرتیق ـ یاماق ائله‌مز، تیکیش تیکمز.
ایکیسی ده باتماندی، سولاری بیر ارخه گئتمیر.
یانی ایکیسی ده مغروردور، بیر ـ بیرلریله یولا گئتمیرلر.

اننه‌م داها نَلر دییَردی:
یاغ، یاغ اوسته گلر، یارما یاوان قئینر.
تاری بیلر کیم قازانار، کیم ییير.
ایت هورر، کروان گئچر.
دؤز بالا، دؤزن آپارار.
جوانا گئدن یومروخ ییير، یاشلییا گئدن قویروخ.
اؤلونو اؤتورسن باشینا، س. . . کفنینی باتیرار.

بو سؤزلرین نه دخلی وار آخی؟ دوشونوب ایچیمده لاغ ائدردیم، اما ایندی بو سؤزلری قیزیل سویو ایله یازیب گؤز اؤنونه وورولاجاغینی دوشونورم. هر بیرینده مین حیکمت یاتیرمیش بو مثللرین. هر بیری بیر چیراغیمیش حیاتیمیزا ایشیق ساچان. فلسفه یوکلویموش بو سؤزلر.
اننه‌م گئجه‌لر بوتون اؤلنلری یاد ائله‌ییب، اونلارا بیر حمد، اوچ قول‌هووللاه (قل هوالله) اوخویاردی، منه ده اوخوتدوراردی.
ـ اننه منه تاپباجا دئ دا!
او ساعات باشلاردی:
ـ بیر سیچانیم وار اویونباز
یووییه گیرر دا چیخماز
ماللا بونا پیتیح یاز!
گؤراخ چیخار یا چیخماز؟

جوابی آچار ایدی، بیلیردیم. چونکی باشیمین توکی سایی بو تاپماجانی دئیردی و جوابین ائشیدیب منه بَرَک‌آللاه دئیردی.

زنگی زنگ ایچینده
زنگی هونگ ایچینده
نه یئرده‌دی، نه گؤیده
شهری فیرنگ ایچینده

بو دا ساعات ایدی.

چین اوتاخ،
چین ـ چین اوتاخ
قیرخ پیلله‌کان
قیرخ بیر اوتاخ

بو دا یارپاق کلم ایدی.

" اوشودوم ها اوشودوم" لری اوّلدن آخرینا کیمی هامی نوه‌لرینه ازبرلتمیشدی اننه‌م:

آللاهومّه صلّی‌سی
گئچی‌نین سققللی‌سی
گئچی چیخدی مینبره
یالواردی پئیغمبره

اوشودوم ها اوشودوم
داغدان آلما داشیدیم
آلمالاریمی آلدیلار
منه ظولوم سالدیلار
من ظولومدان بئزارام
درین قویو قازارام
درین قویو بئش گئچر
ایچینده ائرکش گئچر
ائرکش قازاندا قئینر

قنبر یانیندا اویناردی
قنبر دَیی قمیشدی
بئش بارماغی گوموشدی
گوموشو وئردیم تاتا
تات منه داری وئردی
دارینی سپدیم قوشا
قوش منه قانات وئردی
قاناتلاندیم اوچماغا
حق قاپیسین آچماغا
حق قاپیسی کیلیتدی
کیلیت دوه بوینوندا
دوه میلان یولوندا
میلان یولی سربه‌سر
ایچینده آهو گزر
آهونون بالالاری
منی گؤردو آغلادی
تومانینا قیغلادی!

بوراسین چوخ سئوردیم چونکی اننه‌م بورا یئتیشنده ایچین _ ایچین گولردی.

تومانی دلیک_ دلیک
قورباغا بؤلوک _ بؤلوک
قورباغانی حاخلادیم
حسن بَیَه ساخلادیم
حسن بَی‌یین نه‌یی وار
چاققیر _ چوققور چایی وار
گوموشدن قاشیغی وار
بیرجه باتمان گؤ. . . وار
بئشجه باتمان بیتی وار.

ـ بولاری دئدین گولماغیم توتدی یوخوم لاپ قاشدی آخی آی اننه!
یئنه بیر ناغیل باشلاردی و منی قوینوندا رؤیالارا دالدیراراق یاتیرداردی... شیرین و درین.

"من و اننه‌م" یازیسیندا گئدن تبریز آغزی سؤزجوکلر

AQİBƏT BEXEYR	عاقبت بئخئیر	Sonu xeyrə çatan
DƏT	دَت	Dərd
DUVAR	دووار	Divar
HEMİL	حئمیل	Dözümlü, üzü yola
KİLİT	کیلیت	Kilid
OSSUN	اوسسون	Olsun
OTUN QİRNASI	اوتون قیرناسی	Yerdə-göydə durmayan şeytan uşaq
SÖYDUĞU	سؤیدوغو	Sevdiyi
XƏMƏH	خاماک/خمح	Kanva
YOO	یوع	Yox

قادین نذیرلریندن

مرثیه‌لر و سوفره‌لر

مریم خدابخش

قایناق شخصلر: طیبه تقی‌پور؛ ۴۷ یاشیندا، ساوادسیز، آذرشهرده دوغولموش وتبریزده یاشاییر.

نجیبه علی پورسلیانی؛۱۳۴۲ ده تبریزده دوغولوب وتبریزده یاشاییر.

معصومه علی پورسلیانی؛ ۱۳۳۸تبریزده دوغولوب و تبریزده یاشاییر، ایکی کلاس نهضتده اوخوموشدور.

(بو نذیرلر تبریز و آذرشهره عاییددیر، صوفیان منطقه سینده ده عینی نذیرلر واردیر.)

چتینلیگه دوشن بیریسی آللاه ایله عهد ائله‌ییب نذر ائدر کی بو چتینلیگی باشیندان سووسا اونون یولوندا مرثیه اوخوتدورا، سوفره آچا و... بونلار عموماً قادینلارا عایید نذیرلردیر. هر بیر قادین اؤز اورگینین ایستگینه و مالی ایمکانینا گؤره نذیر دئییب و اونو یئرینه یئتیریب، بوینوندان گوتورر. بو اوزدن مرثیه‌لر وسوفره‌لر بیر ـ بیریندن فرقلی اولور. اگر بیر قادین نذیر دئییب و اونو ادا ائله‌مه‌سه دئیر: بوینومدا بیر نذیر وار.

مرثیه‌لر

مرثیه نذیر دئین قادین، بیر سیّد یا ماللادان وقت آلیب، اوندان ایستر کی گلیب ائولرینده مرثیه اوخوسون، دالیسینجا دا اؤز اقرابالاری و قونشولارینا خبر وئریب "فیلان گون مرثیه باشلاداجاغام" دئیر.

او گونو کوچه‌یه سو سپیب، سوپوروب و قاپی‌یا عَلَم وورارلار. قاپیسیندا علم اولان ائو اورادا مرثیه اوخوناجاغینی بیلدیریر. مرثیه اوخونان ائوین قاپیسی "اورگی ایسته‌ین

گلسین" دئیه آچیق قالار.
قاپیبا یاشیل علم وورولسا اورادا حضرت ابوالفضل مرثیه‌سی، قارا علم وورولسا دا ایمام حسین مرثیه‌سی اوخوناجاق دئمکدیر.
مرثیه گونو قادینلار اکثراً قارا پالتار گئییب، بزنمکدن چکینرلر. بعضی‌لر آغا گلن ساعاتدان بیر آز تئز اورادا حاضیر اولوب، او گلینجه اؤزلری قورآن اوخویوب و اؤلنلرین حقینده صلوات چئویررلر. یا دا دانیشیب آغانین یولونو گؤزلرلر.
ائو صاحیبی قوناقلارا چای، خورما و یا شکر پنیر و...(هرکس هرنه نیّت ائدیب نذیر دئسه) توتوب اونلارا قوللوق ائدر. اگر مرثیه‌ده چای بوشالتما نذری اولان بیر قادین وارسا او قوناقلاردان داها تئز گلیب سماور باشیندا اوتوروب چای تؤکر، یوخسا ائو خانیمی اؤز یاخین آداملاریندان بیرینی سماور باشیندا اوتوردوب، چای بوشالتدیرار. باتان ایستیکانلاری ایستکان یوما نذری اولان بیر قادین وارسا، او یویار. یوخسا ائو صاحیبی‌نین یاخینلاریندان مثلاً ائوین قیزی، گلینی، یا دا صاحابخانانین باجیسی، بالدیزی یویار.
باشماق جوتله‌مه نذری اولان بیر قادین وارسا قوناقلارین باشماقلارینی او جوتله‌یر. یوخ ایسه ائو صاحیبی یا اوشاقلاردان بیری جوتله‌یر.
آغا گلن زامان خانیملار چادرالارینی باشلارینا چکیب، اوزلرین اؤرتررلر، ائو صاحیبی مژمئی‌یه بیر ایستیکان چای، خورما و ایچینده مرثیه پولو اولان بیر پاکات قویوب گتیریرر آغایا توتار و مرثیه کیمین آدینا اولماسینی آغایا دئیر. آغا باشلار مرثیه‌نی اوخوماغا و قادینلار دا آغلاماغا باشلارلار. مرثیه قورتارمامیشدان اگر او بیری خانیملارین مرثیه نذیرلری اولسا مرثیه‌نین پولونو ماللایا وئریب، اوندان ایسترلر کی اونلارین دا مرثیه‌سینی اوخوسون. مثلاً اگر ائو صاحیبی‌نین نذیری خانیم رقیه مرثیه‌سیدیر آغا او مرثیه‌نی اوخویوب قوتاراندان سونرا باشقاسی‌نین مرثیه نذری اولسا، مثلا حضرت ابوالفضل مرثیه‌سی یا ایمام جاواد و... اونلاری او مرثیه‌ده اوخویا بیلر.
قدیملر مرثیه‌لرده آغا یا سیّد ائو صاحیبی گتیرن چایی دیبینه کیمی ایچمزدی، ایستیکانین تکینده قالان چایی قادینلار تبرّک بیلیب ایچردیلر. خصوصیله هرکس ناخوش اولسایدی او چایین قالانین ایچسه دوزله‌جگینه اینانواردی، هردن ده " من

ایچه‌جاغیدیم سن نیبه ایشدین؟" دئییب، چای اوستونده های _ کوی سالاردیلار!
مرثیه اوخونوب قورتاراندان سونرا بیر خانیمین موشکولو اولسایدی قاپی دالیسیندا اوتوروب آغانی گئتمگه قویمازدی" آغا، دخیل دوشن وار" دئیردیلر.
آغا دا باشلاییب مرثیه اوخویوب"او خانیمین موشکولو رفع اولوب ایشاللاه حاجتی برآورده‌بخیر اولسون"دئییب، دوعا ائدردی.

چوخ نذیر دئییلن مرثیه‌لر

ان یایغین مرثیه‌لر بونلاردان عیبارتدیر: پنج‌الابه (پنج‌آل عبا) مرثیه‌سی، چرشنبه مرثیه‌سی، اون‌دؤرد ایمام مرثیه‌سی، خانیم زهرا، خانیم رقیه مرثیه‌سی، آقا حضرت ابوالفضل مرثیه‌سی، موسلومون بالالاری مرثیه‌سی، خانیم زینب مرثیه‌سی، خانیم معصومه مرثیه‌سی، خانیم سکینه مرثیه‌سی، خانیم ام‌کلثوم مرثیه‌سی، ایمام جاواد و س. آشاغیدا پنج‌الابه مرثیه‌سی مرثیه‌سی، چرشنبه مرثیه‌سی، اون‌دؤرد ایمام مرثیه‌سی حاقدا قیسا معلومات وئریله‌جک:

پنج الابه مرثیه‌سی (پنج آل عبا):

بو مرثیه بئش گون اولار و بئش نفر آل عبا آدینا (دئمک حضرت محمد، حضرت علی، حضرت فاطمه، امام حسن و امام حسین آدلارینا اولار و هرگون بیرینین (پنج تن آل عبا) آدینا مرثیه اوخونار. بعضی قادینلار اؤز نذیرلری و اؤز مالی ایمکانلاری اوزوندن مرثیه قورتولان گون بیر بالاجا سوفره ده آچارلار یا هر نه کی نذیر دئسه‌لر اونو ادا ائدرلر.

اون دؤرد معصوم مرثیه‌سی:

بو مرثیه اون دؤرد معصوم آدینا اولوب، اون دؤرد گون چکر. مرثیه باشلانان گوندن هر گون بیر ایمامین آدینا مرثیه اوخونوب و باشا یئتیریلیر.
بعضی قادینلار اوّل ایلی پنج الابه مرثیه‌سی ایله باشلارلار، بئش گون، بئش نفرین آدینا سونرا دا ایلده بیر گون مرثیه‌لرینه آرتیریب نهایت اون دؤرد معصوم آدینا بوتونلشدیررلر. (ایلک ایل بئش گون پنج تن آل عبا نیّتینه، ایکنجی ایل آلتی گون، اوچونجی ایل یئدی گون و... اونونجی ایل اون دؤرد گون، ۱۴ معصوم آدینا مرثیه اوخودوب باشا یئتیریرلر. یعنی اون ایل ایچینده اون دؤرد معصوم آدینا اولان مرثیه‌نی اوخوتدوروب باشا یئتیریب نذیرلرینی ادا ائدیرلر).

بعضی قادینلار دا اؤز چوخ ایسته‌دیگی ایماملارین آدینا مرثیه نذیر دئییب اوخوتدورور، مثلاً بیر قادین اون دؤرد معصومدان اوچونون آدینا، او بیری قادین ایکی‌سی‌نین آدینا و... هرکس اؤز اعتقادینا گؤره نذیر دئییب ادا ائدیر.

چرشنبه مرثیه‌سی:

قادینلار چرشنبه مرثیه‌سینی ایمام جعفر صادق آدینا بیلیرلر. بو مرثیه‌نین اوخوتماسی قادینلار آراسیندا فرقلیدیر نئجه کی بعضی قادینلار ایلده[1] یئددی چرشنبه ایمام جعفرصادق آدینا مرثیه اوخودورلار، هر یئددی چرشنبه ده چرشنبه قویماغی پیشیریب و مرثیه اهلینه وئررلر.

چرشنبه قویماغینی قادینلار قارانلیق یئرده، او قویماغین ناغیلینی[2] تعریف ائدیب، پیشیررلر و کیشی طایفاسینا او قویماقدان وئرمزلر.

مرثیه‌نین آخیر گونو، مرثیه قورتولاندان سونرا، قیزلار سوفره‌سی آچیب و قیرخ قیز اوشاغیندان دعوت ائدرلر. البته بو ایشللرین هامیسی قالیب نذیر صاحیبی‌نین نذیرینه. بعضی‌لر آلتی هفته مرثیه اوخودوب بیرینی بئی (بیع) ساخلارلار حاجتلری برآورده اولاندان سونرا اوخوتدورارلار، بعضی‌لرده بیرینی اوخوتدوروب، آلتی‌سینی بئی ساخلارلار.

سوفره‌لر

سوفره‌لر قادین نذیرلرینین اؤنملی حیصه‌لریندن بیرینی تشکیل ائدیر. نذیر قبول اولاندان سونرا سوفره آچیلار و قوهوم _ قونشو او سوفره‌یه چاغیریلیب، آللاها شوکر ائدرلر. سوفره‌یه چاغیریلان قوناقلار تبرّک اوچون بیر تیکه سوفره یئمه‌لیلریندن آلیب، ائو اهلینه خصوصیله ده کیچیک اوشاقلارینا آپارارلار. سوفره‌لر عموماً ایماملار یا دا اونلارین یاخینلارینین آدینا باغلیدیر. آشاغیدا بعضی سوفره‌لر حاقیندا قیسا معلومات وئریله‌جک:

۱_ بورادا قمری ایل نظرده توتولور.

۲_ قئید ائتمک لازیمدیر کی بعضی نذیرلرده مخصوص یئمکلری پیشیرنده اونا عایید بیر ناغیل دئییلر. بو ناغیلی خانیملاردان بیری دانیشار باشقالاری دا قولاق آسا _ آسا یئمگی پیشیرلر.

خانیم رقیه سوفره‌سی:

بو سوفره ایمام حسینین اوچ یاشیندا اولان قیزی، خانیم رقیه آدینا و بالاجا قیزلارا عاییدیر آمما قادینلار دا چاغریلارلار. بو سوفره‌ده اولانلار، هرکس اؤز سلیقه‌سیله پیشیریلن قورودلو آش، ساری‌شیله، یارپاق دولماسی، یئمه‌لی گوی، پنیر چورک، شکرپنیر، حالوا (اون، شیره و زعفرانینان پیشیریلن حالوا کی ته‌ره‌ح دئییلیر)، نخود، کیشمیش، میوه (هرنه اولسا کی چوخ یئرده خیار وئریلیر). دئمه‌لی بو کی شمع یاندیریب سوفره‌ده قویوب و اونون یانیندا بیر کسسک کرپیج و تیکان قویولور (تیکان بو نیّته قویولورکی اوچ یاشیندا اوشاق تیکانلار آراسیندا قالیب و اونون آیاقلارینا تیکانلار باتیب).

علی اصغر سوفره‌سی:

بو سوفره ایمام حسینین آلتی آیلیق اوغلو، علی اصغرآدینا و بالاجا اوغلان اوشاقلارینا عاییدیر آمما قادینلار اولان بیر سوفره‌دیر. بو سوفره‌ده زیارت عاشورا اوخونوب و سود ایله بیسکویت پایلانار.

عجله سوفره‌سی:

عجله سوفره‌سی‌نین باشقا سوفره‌لردن فرقی بوندان عیبارتدیر کی نذیر قبول اولان گونده تعجیلی حالدا ائله همان گون سوفره آچیلمیالیدیر. اونا گؤره ده بو سوفره‌یه عجله سوفره‌سی آدی وئریلمیشدیر. سوفرده دوزولن یئمکلر ایسه الده اولان هر بیر شئی حتی ساده پنیر چؤرک ده اولا بیلر.

حضرت ابوالفضل سوفره‌سی:

دئییلیر کی بو سوفره آغیر اولور. قدیم زامانلار بو سوفره‌ده کوفته وئریلیردی آما ایندیلر چیلوکباب یا تویوق پیلو یا دویو ایله ات و یئر کوکو خورشو، قالیب نذیر صاحیبی‌نین نذیرینه. بو سوفره‌ده دولما اولماز، نئچه چئشید میوه، حالوا (اون، شیره و زعفران ایله پیشیریلن ترح)، سالاد و هر نه کی ائله‌یه بیلرلر سوفره‌یه ایضافه ائتسینلر.

خانیم زهرا سوفره‌سی:

بو سوفره خانیم زهرا آدینا عاییددیر و دئییلیر آغیر اولور و هر کس اؤز گوجو و مالی ایمکانی اوزوندن هر نه کی نذیر دئییب و خانیم زهرایه لاییق بیر سوفره آچیر. دئییلنلره گؤره سوفره گونو سوفره صاحیبی گلیب باش چکیب و دفتره یازار. بونا گؤره ده خانیملار گرک حیجابلی اولوب، بزنمه‌سینلر.

ثریا خانیم بخشی

ایله دانیشیق

دانیشیغی آپارانلار: محمد رزاقی، داود خداکرمی

ثریا خانیم بخشی میانا شهرینده آنادان اولموشدور. بئش یاشینا قدر مراغا کندلرینین بیری اولان سهنده بؤیویوب سونرا میانایا قاییدیب ایلک و اورتا مکتبینی ده اورادا اوخویور. اسلامی انقلابدان (۱۳۵۷) سونرا زنگانا گلیر. عایله قوراندان سونرا بیر سیرا ندنلردن دولایی تحصیلاتی‌نین قاباغی آلینیر. توپلومسال چالیشمالارینی ۱۳۷۱_ ده ایشیق درنگینده باشلاییر. اورادا چوخلو شاعیرلر، یازیچیلارلا تانیش اولور. چوخلو شعر آخشاملارینا قاتیلیر. ۱۳۸۴_ جو ایلده «سنه خاطیر» آدلی شعر کیتابینی یاییملاییر. شعرلرینده « آیلار » تخلص ائدیر. ثریا خانیم سون ایللرده شعردن علاوه فولکلور توپلاما ایشلری ایله ده مشغول اولموشدور.

آشاغیدا بو دَیرلی فولکلورچو شخصیّتیمیزله مصاحیبه‌میزی اوخویاجاقسینیز.

ائل بیلیمی: ثریا خانیم مصاحیبه ایستگیمیزی قبول ائتدیگینیز اوچون سیزه تشکر ائدیریک و ایلک سوالیمیزی بئله وئرمک ایستردیک:

سون ایللرده سیزین خالق ادبیاتی و یئرل سؤزلر اوزرینده چالیشمالارینیزی سورکلی اولاراق گؤرموشوک، آنجاق بیلمیریک ایلک یازیلارینیز هانسی نشریه ده و نه زامان چاپ اولدو؟

ثریا بخشی: سککگیز _ دوققوز ایل بوندان اول قزوین بیلیم یوردوندا بیر شعر آخشامی کئچیریلدی. اورادا استاد بهزاد بهزادی ایله گؤروشدوک. او منیم توپلادیغیم «آتا_ بابا سؤزلری» نی ائشیتمیشدی. منی گؤروب، منه بویوردولار: " ائل دیلی و ادبیاتی" آدیندا بیر نشریه ایشله‌ییریک. امکداشلیق ائتسز ممنون اولارام. من ده بو اثرلردن " ائل دیلی و ادبیاتی" _ نا وئردیم و ایلک فولکلور چالیشمالاریم او نشریه‌ده ایشیق اوزو گؤردو.

ائل بیلیمی: "ائل دیلی و ادبیاتی"_ ندان باشقا ایندییه قدر هانسی نشریه‌لرله امکداشلیق ائتمیش‌سینیز؟

ثریا بخشی: امید زنگان، نوید آذربایجان، ارمغان آذربایجان، امید آذربایجان، عصر آزادی تبریز و بیر ده سیزین نشر ائتدیگینیز " ائل بیلیمی" درگیلریله امکداشلیق آپارمیشام.

ائل بیلیمی: ثریا خانیم سیز نه زاماندان فولکلورا علاقه‌مند اولدونوز، سیزی بو ایشده تشویق ائدنلر اولدومو؟

ثریا بخشی: رحمتلیک رضا غفاری منی بو ایشه ماراقلاندیردی. رضا غفاری آذربایجان قادین شاعیرلرینه گؤره کیتاب ایشله‌ییردی. منه تاپشیردی آتا _ بابالاریمیزین سؤزلرین درله‌یم. بو سؤز منه چوخ ائتکی بوراخدی. اوندان سونرا بو ایشه باشلادیم. ایندیسه چوخلو آتا _ بابا سؤزو ییغمیشام.

ائل‌بیلیمی: اوندان باشقا فولکلور ساحه‌سینده هانسی یازیچی، یاخود آراشدیرماچیلاری داها چوخ سئویرسینیز و سیزه داها چوخ تاثیر قویموشلار؟

ثریا بخشی: فولکلور ساحه سینده محرم پری زاد (سورگون)_ دان آد آپارا بیلرم.

ائل بیلیمی: بوگونه کیمی سیزدن اکثراً قیسا حجملی فولکلور ماتریاللاری اوخوموشوق مثلاً (آتاسؤزلری، دئییم، تاپماجا، بایاتی، لایلا و. . .) عجبا داها ایری حجملی ماتریاللار مثلاً قوشماجا، لطیفه و ناغیل. . . و بو کیمی ماتریاللار دا توپلامیش‌سینیز؟

ثریا بخشی: تأسفله انسان دؤزومسوز اولار. من بیر سیرا فولکلور نمونه‌لری توپلامیشام. آنجاق اونلاری یاییماغا بیر یاییم یئری اولمادیغیندان، دئمک قالدیلار

توز یئدیلر. اونا گؤره بیر آز ماراغیمدان بو ایشده آزالدی. چوخ گؤیلوم ایسته‌ییردی ناغیللاری دا بیر یئره ییغام.
آما ییغدیقلاریم آتا _ بابالار سؤزو، تاپماجالار، حئیوان آدلاری، لایلالار، اویونلار (هله سونا چاتدیرمامیشام) بونلار تکجه زنگانا یوخ آذربایجانین چئشیدلی یئرلرینه عاییددیر.

ائل بیلیمی: ایشلرینیزی کیتاب اولاراق یاییناماغا هئچ دوشونورموسونوز؟ بونون اوچون جیدّی پلانینیز وارمی؟

ثریا بخشی: نئچه ایل بوندان قاباق پینار یایین ائوینده بو ییغدیغیم آتا_ بابا سؤزلرینی» هر آغیزدان بیر سؤز» آدیلا چاپا وئرمگه حاضیرلامیشدیم. تایپ دا اولوندو. آنجاق مالی بؤلومده چتینلیک یاراندی و ایندی ده ائوده قالیب.

ائل بیلیمی: بوگون الینیزده‌کی ایشلر ندیر؟ و گله‌جک اوچون هانسی پلانلارینیز وار؟

ثریا بخشی: ایندی ناغیللارین توپلاماغینا فیکیرله‌شیرم.

ائل بیلیمی: فولکلور توپلامادا هر هانسی بیر چتینلیکلر چکدینیزمی؟ کیمسه سیزین قارشینیزدا دوردومو؟

ثریا بخشی: من بیر قادین اولالی عایله و دولت طرفیندن چوخلو چتینلیکلره توش گلمیشم. دئمک بیزیم فرهنگده ائله یئرینه دوشمه‌ییب کی بیر قادین اؤز اورگی ایسته‌ین بیر ایشین دالیسیجا دوشسون. اونا گؤره چوخلو چتینلیکلر بو ایشده منه یاراندی.

ائل بیلیمی: قاتیلدیغینیز فولکلور سمپوزیوملاری هانسیلار ایدی؟

ثریا بخشی: تبریزده فرزانه آدینا بیرینجی آذربایجان فولکلورو سمپوزیومو قورولموشدو ۱۳۸۴_ جو ایلده من ده اورا دعوتلی اولاراق گئدیب و مقاله‌می اوخوموشام.

ائل بیلیمی: زنگاندا فولکلور چالیشمالارینی نئجه گؤرورسونوز، کئچمیش زامان

ایله بوگونکو چالیشمالاردا هر هانسی بیر دَییشیم اولدومو؟
ثریا بخشی: زنگان فولکولورونا گؤره یاخشی ایشلر گؤرونوب. بونو من ائل دیلی و ادبیاتیندا یاییملانان زنگانلا ایلگیلی یازیلاردان باشا دوشدوم. آشیق ادبیاتیندا محمد رزاقی، اوشاق ادبیاتیندا تئلناز نعمتی، اویون و. . . ابولفضل ملکی، زنگان دیالکتی اوزرینده مصطفی رزاقی، زنگانا تابع اولان چیلاندار کندینین فولکلورو اوزره رضاعلی کریمی ایله شعبان کریمی. . . و باشقالاری چالیشیبلار.
ائل بیلیمی: سیزجه فولکلور توپلامادا ان بؤیوک چتینلیک ندیر؟
ثریا بخشی: آغ ساققال و آغ بیرچکلریمیز بو ایشده بیزه بیر خزینه کیمی سایبلیرلار. آنجاق اونلار گئتدیکدن سونرا بؤیوک بیر خزینه‌نی ایتیرمیش اولوروق. منجه ان بؤیوک چتینلیک بودور.
من اوشاقلیقدا بؤیوک آنام و قاینانام و هابئله اؤز آنامدان بیر سیرا بایاتی ائشیدردیم. آنجاق ایندی حاییف‌لیغیم گلیر کی یازمامیشام. منجه اونلار اؤز دیللرینده یازیب اوخوما اؤیرنسه ایدیلر، حتماً شاعیر اولاردیلار. من شاعیرلیک حیسیمی بؤیوک آناما بوشلویام.
ائل بیلیمی: یئنیجه بو ساحه‌یه قدم قویان گنجلریمیزه نه دئیه بیلرسینیز؟
ثریا بخشی: انسان کؤکونه ییه دورماسا لاخلایاجاق. من ایندییه قدر بیر قوْروجو کیمی فولکلور توپلامادا زنگاندا بیر بینووره داشی قویموشام. داها بوندان سونرا ایشی گنجلره تاپشیریرام.
هم ده چوخ سئوینیرم ائل بیلیمی درنگی مئیدانا آیاق قویوب.

آغی و آغیچی

علیرضا صرافی

تعریف:

اؤلومله باغلی خالق ادبیاتینا آغی دئیرلر. بونلار عموماً یاس مراسیملرینده آنا، باجیلار یاخود دا " **آغیچیلار**" طرفیندن اوْخونار. آغیچی اساساً قادیندیر. (ولایت و ائلچین قولییف _ آغیچی ماده‌سی)

آذربایجانین بعضی یئرلرینده او جومله‌دن اورمیه‌ده آغیچیلارا " **میشگار**" دئیرلر. میشگار یاخود آغیچی پول قارشیلیغیندا یاس مراسیملرینه گئدر. حوزنلو هاوا ایله یانیقلی شعرلر اوخویوب، اؤلنین آنا باجیسینی یار یولداشینی، آغلاداراق اورکلرینی بوشالدیب، اؤیوندورمگه چالیشار. آغیچی مراسیمین آخیرینده ده عزا صاحیبینی اوْووندوروب باش ساغلیغی وئرر، اوزاقدان یاخیندان عزایه گلنلره آیاقلارنیز آغریماسین دئیر.

دینی محدودیتلری چوخ اولان شهرلرده بوگون همین وظیفه کیشی نوحه‌خوانلارا تاپشیریلمیشدیر. آنجاق کندلرده و ائلاتلاردا هله ده قادین آغیچیلارا، میشگارلارا راست گلمک ممکوندور. آغیچی اولمایینجا دا اکثر یئرلرده اؤلنین آنا، باجیسی، قوهوم _ قونشوسو هره بیر نئچه آغی اوخویوب، اوخشاییب آغلارلار.

(Edebioyatımızda isimler ve terimler, Ağıt maddesi)

لغوی معنا:

آغی سؤزونون دیلیمیزده اوچ معناسی وار:

۱. زهر ۲. چوخ آجی شئی ۳. قادینلارین اؤلو اوستونده یاسدا آوازلا سؤیلدیکلری یانیقلی سؤزلر. (ایضاحلی لغت، آغی مادەسی)

ع. حاقوئردییف دئییر: "قدیم آذربایجاندا اؤلن بؤیوک قهرمانلار اوچون آغلاماق بیر عادت ایدی. قهرمان اؤلن گونو جماعتی بیر یئره توپلایاردیلار. بو توپلانتییا "یوغ" دئییردیلر. (ولایت و ائلچین قولییف _ آغی مادەسی)

یوغلاماق، ییغلاماق و آغلاماق سؤزلری ده عینی کؤکدن اولدوغو احتیمال ائدیلیر.

آنجاق آرسلان تکینین یازدیغینا گؤره اسلامیتدن اؤنجه کی تورک ادبیاتیندا آغی‌یا "**ساغو**" دئیرمیشلر.

(Edebioyatımızda isimler ve terimler, Ağıt maddesi)

آغیچی سؤزونون معناسی دا ایضاحلی لغتده بئله یازیلمیشدیر:

آغلاشما زامانی آغی سؤیله‌ین، اؤلونو اوخشاییب، آغلایان قادین. (ایضاحلی لغت، آغیچی مادەسی)

ائلات ایچینده ایسه "**یاس سایاسی**" کیمی تانینان آغیلارا بیر چوخ یئرلرده ده "**اوخشاما**" دا دئییلیر.

اوخشاما سؤزو اوخشاماق فعلیندن عمله گلمیشدیر. بو فعل دیلیمیزده اوچ معنادا ایشلنیر:

۱. بنزەمک ۲. تومارلاماق و نوازیش ائتمک ۳. اوخویوب آغلاماق. (ایضاحلی لغت، اوخشاماق مادەسی)

بو معنالارینا گؤره فولکلور ترمینلرینده بعضاً قارماشالیق(تناقض) یارانمیشدیر. چونکو ایکینجی معنا اساسیندا " نازلاما"یا دا اوخشاما دئییلر وار، دئمک آنالار اوز اوشاقلارینین نازین چکیب، بویون اوخشادیقلاری اوچون اونلارا اوخشاما (نازلاما) اوخورلار. آما اوچونجو معناسینا گؤره ده او " آغی" معناسینا ایشلنیر. بو

قارماشالیق آنلامی آرادان گئتسین دییه علمی یازیلاردا "آغی" ترمینی ایشلنیلیر. آغی ترمینی قارشیلیغیندا تورکیه‌ده "آغیت" اویغورلار دا ایسه "ییغا" وار. تورکمنلرده ده عیناً "آغی" اولاراق ایشلنیر.
(Türk Lehceleri Karşılıklı Sözlüğü- Ağıt maddesi)

فورما:

اکثر آغیلار فورم باخیمیندان بایاتی کیمی دؤرد میصراعلی و یئددی هیجالی شعرلردی، اونو بایاتیدان آییران جهت ایسه اونون حوزنلو و کدرلی مضمونودور. مثلاً:

بو داغدا اوزان آغلار،
اود یانار قازان آغلار،
غربت یئرده اؤلنین؛
قبرینی قازان آغلار!

آغیچی آغینی ایفاده ائتدگی زامان بیر چوخ واختلار سون میصراعدان قاباق بیر ایکی میصراع یا دا نثر جومله علاوه ائدر. بونلار هامیسی بداهتاً و یاس مجلیسی‌نین حال و هواسینا گؤره سؤیلنر.

اوخورام کالام سنی،
قوی توتسون نالام سنی،
[**نه توکاندا قویارلار؛**]
[**نه عطاردا ساتارلار؛**]

پول تؤکم آلام سنی (حمید والایی، هئریزده آغلایان وار... ائل بیلیمی ۲۷)

ائلات ایچینده یایغین اولان آغیلارین بیر پاراسی سایاچی سؤزلری کیمی مسلسل میصراعلاردان عیبارتدیر. بونلارین بعضی گؤزل نمونه‌لرینی زهره خانیم وفایی اؤز سایالار کیتابیندا یازمیشدیر. نمونه اولاراق:

سایا _ سایا، ننه‌م وای
قارا گئین ننه‌م وای
اوْغلو اؤلن ننه‌م وای
گونو دؤنن ننه‌م وای

قوْل_ قاناتسیز دده‌م وای
کهر آتسیز دده‌م وای
یالقیز، یالقیز نه گزیر
توْی، باراتسیز دده‌م وای
گل اوْغول نامرد اوْلما
آتان اوچون درد اوْلما
قوْجا دده‌ن یازیقدی
قوجا ننه‌ن یازیقدی
گلین قوْل باغی قوْلدا
آداخلین گؤزو یوْلدا
گل اوْغول نامرداولما
آتان اوچون درد اوْلما. (زهره وفایی، ص۲۲)

بعضیلری ایسه نثر پارچالاریدیر. مثلاً وفات ائدن دؤیوشکن گنج اوغلان اوْلورسا، آغی‌نین باشلانقیجیندا بئله سؤزلر اوْخویارلار:
آچیلمایان توفنگین، سییریلمه‌ین خنجرین اؤز جانینا قوربان، آی کیمی دوغدون، گون کیمی باتدین، میننده آت باغری یاردین، دوشنده یئر باغری یاردین، سایدیغینا سالام وئردین، دوشمنینه دیرسک گؤستردین، قنیمینینه قان اوتدوردون، آلتی‌نین بَدؤو آتینا، چیینی‌نین‌سوزن توفنگینه، ترکی‌نین خورجونونا، آغزینین کسرلی سؤزونه آنان قوربان.

Maarifa Haciyeva , (Ağı maddəsi)

یا خود تزه گلینه دئیرلر: بوخچادا قالان پالتارلاریوا آنان قوربان. (علیرضا صرافی، آغیلار بؤلومو)
نثر فورمالی آغیلارین پرسونوپیکاسی چوخ گوجلودور، اونلاردا اؤلن شخصین بیوگرافیسی، حیاتی، عمللری و نیسگیللری ایفاده اولونور. (ولایت و ائلچین قولییف_آغی ماده‌سی)

قئید ائتمک لازیمدیر کی آغیلارین تاثیری آلتیندا کلاسیک ادبیاتیندا دا مرثیه (جمع اولاراق دا مراثی) وار.

قایناقلار:

۱_ ائلچین و ولایت قولییف ، اؤزوموز و سؤزوموز، کؤچورن باب‌الله آذری اجیرلو. (اردبیل ،۱۳۷۷، انتشارات شیخ صفی‌الدین)

۲_ علیرضا صرافی تورک خالق ادبیاتی (تهران، ۱۳۸۵ دیلماج نشریه‌سی‌نین ۲۱_ ۲۴_جو سایبلاری)

۳_ زهره وفایی، سایالار، (تبریز ۱۳۶۹-یاران)

۴_ حمید والایی، هئریزده آغلایان وار. ائل بیلیمی ۲۷

5 _ Maarifa Haciyeva Azerbaycan folklor ve etnoğrafya sözlüğü (Ankara, 1999, Kültür Bakanlığı yayınları)

6_Arslan Tekin, Edebioyatımızda isimler ve terimler (İstambul_1999_Ötüken Neşriyat A.Ş.)

7_ Türk Lehceleri Karşılıklı Sözlüğü (Ankara_1991_Kültür bakanlığı)

هئریزده آغلایان وار... (۱)

حمید والائی

Hamid.valai@gmail.com

قایناق شخص: حؤرمتلی آنام جئیران خانیم موسوی، ۵۰ یاشیندا، یازیب اوخوما بیلیر، هئریزده دوغولموش و ایندیلیکده تبریزده یاشاماقدادیر.

توپلاما تاریخی: ۱۳۸۹_ جو ایل

(بو آغیلار هئریزه عاییددیر و هئریز آغزیله ده یازیلمیشدیر)

«آشاغیدا اوخویاجاغینیز آغیلار هامیسی منظوم آغیلاردیر. اونلاری اوچ اساس بؤلومه بؤلموشم:

اؤز دیلیندن سؤیلنن، اؤزگه دیلیندن سؤیلنن، بیر ده زامانینا گؤره سؤیلنن آغیلار.

آخیردا دا آغیلارین آراسیندا سؤیلنن نیسگیللر حاقّیندا قیسا ایضاحات و بیر نئچه میثال وئریلمیشدیر.

قئید ائتمک لازیمدیر کی

۱. ایکی آکولاد { } آراسیندا گلن کلمه‌لر اؤز یئرینه و مناسیبتینه گؤره دَییشیله بیلر مثلاً یازیلاندا {آی باجی}... بو اولا بیلر کی آی قارداش، آی ننه‌م، آی حسن، آی سونام، آی ممد و... ده اولسون.»

۲. ایکی [ ] آراسینا سالینان میصراعلار دا اولا بیلر هم تک میصراع کیمی هم ده او میصراعین یانیندا گلن دیگر واریانتلاریلا بیرلیکده اوخونسون. مثلاً:

بو تایا قلبی تایا،
شؤوکه‌سی دوشدو چایا
[جان چحدیخ، جفا چکدیخ]،
[چوخلو زحمتلر چکدیخ]،
[لاجین تاپاممادیخ]،
امَییییمیز گئتدی زای

بیرینجی بؤلوم: اؤز دیلیندن سؤیلنن آغیلار

یولداشین یولداشا اوخشاماسی:

قیزیل گول دن _ دن اولدو،
درمه‌دیم دن _ دن اولدو
بیز سننن آیریلمازدیخ؛
آیریلیخ سننن اولدو!

اؤلنین یولداشلاری، آیری بیر یولداشین ائوینه گلسه‌لر ائوده‌کیلر بئله اوخشارلار:

چایدا چیمن یئری وار،
داغدا دومان یئری وار،
بیز گلمیشیخ بورایا؛
بوردا گومان یئری وار!

یعنی بیز گلمیشیک سنین ائوینه، اؤلن دوستوموز سنین ائوینه چوخ گلدیگی اوچون اولا بیلر یئنه بورادا اولسون.

ائو صاحیبی ده جاوابلاریندا بو آغینی سؤیلر:

کهلییییم دوزده دییل،
سَکیپدی ، دوزده دییل،
قوران گتی اَل باسیم؛
واللهی بیزده دییل!

آنانین آداخلی اوغلونا اوخشاماسی:

باخچالار بارین تاپار،
هئیوالار نارین تاپار
یازیخ من، یازیخ ننه‌م؛
یار گئدر، یارین تاپار!

اوخوم دریادا قالدی،
آتدیم دریادا قالدی
جان چحدیم، جفا چحدیم؛
حئیف یار، یادا قالدی!

دئمک اؤلنین حیات یولداشی و یا آداخلیسی آیریسیله ائولنسه آناسی اؤلنین دیلیجه اونون وفاسیزلیغیندان گیلئلنیب، دئییر کی اؤلنی یاددان چیخیب.

قیزین آداخلیسینا اوخشاماسی:

بو داغدان قوتان منم،
قوتانی توتان منم،
جاوان بختیم اؤلوبدو؛
آغلارام اوتانمارام!

الیمده نار بزرم،
ناری هامار بزرم،
سن کی بئله جاوان اؤلدون؛
همیشه خوار گزرم!

آداخلیسیندان سونرا باشقاسیله ائولنن قیز دا بئله اوخشار:
گولم گوله نئینرم،
گوله خیدمت ائیلرم،
وئرسه‌لر اؤز گولومو؛
اؤزگه گولون نئینرم!

جاوانا اوخشانان آغیلار:

دریادا چیراخ یانار،
باخدیخجا اوزاق یانار،

بو بیر شیرین شربتدیر؛
ایشدیخجا اورح یانار!

اوخورام کالام سنی،
قوی توتسون نالام سنی[1]،
[نه توکاندا قویاللا؛]
[نه عطاردا ساتاللا؛]
پول تؤکم آلام سنی!

فلَیَیین کورن آتی،
مئیدانا گیرن آتی،
هئش کس اوینادا بیلمز؛
فَلَح اوینادان آتی!

آغلارام آغلار کیمی،
دردیم وار داغلار کیمی،
خزل اوللام تؤکوللم؛
وئرانا باغلار کیمی!

بو داغلار قوشا داغلار،
چاتیب باش _ باشا داغلار،
نئجه‌سن بیر آه چکم؛
دؤنه‌سن داشا داغلار!

بو داغلار، قوشا داغلار،
چاتیب باش باشا داغلار،
یول وئرین {باجیم} گلسین؛
دؤنمئیین داشا داغلار!
گؤروکن ساوالاندی،
شهردی، ساوالاندی،
نه سن یاددان چیخارسان؛
نه یاران ساغالاندی!

بارماخلارین مرد اوینار،
بیر _ بیریندن جلد اوینار،
توتما {قردش} آدینی؛
اوریییمده درد اوینار!

فلییین بیر باغی وار،
یاشیلدان یارپاغی وار،
دیندیرمه قان آغلارام؛
منده جاوان داغی وار!

یارالی باشدان آغلار،
قلمدن قاشدان آغلار،
جاوانی اؤلن ننه؛
دورار اوباشدان آغلار!

پالتاری بوخچا ساخلار،
گولو تاپاخچا ساخلار،

۱_ منیم ناله‌م اؤلنی توتسون

گئدر {اونون} یانینا؛
او بیزدن یاخجی ساخلار!

بو اوخشامادا اؤلویه دئییلر کی سن قبریده راحت اول و بیل کی آیری تانیشلاردا اؤلوب و اونلار سنی یاخشی قوناقلییاجاقلار.

دوستاقدا اؤلدورولنلرین آغیسی:

آپاردیلار گولومو،
ائیله‌دیلر ظولومو،
نه قویدولار آغلییام؛
نه کسدیلر دیلیمی!

آرازی آییردیلا،
قومونان دویوردولا،
من سننن آیریلمازدیم؛
ظولمونن آییردیلا!

صمیمی دوستلارین اوخشاماسی:

ساری قوهون دیلیمی،
اوچوتدون بولبولومو،
گل دووار دالداسینا؛
دئییم دردی دیلیمی!
بو آغینی اؤلنین صمیمی اولان یولداشی،
باجی، قارداشی اوخشارلار.

اهل و عیالی اولمایان جاوانین اوخشاماسی:

جئیرانیم چؤله دوشدو،
اؤردَییم گؤله توشدو،
...
بیر داش بیر گؤله دوشدو؛

سؤنسوزون اوخشاماسی:

بازارا گئچی گلدی،
ساتیلدی اوچو گلدی،
چکیلین کنار دورون؛
بئ واریث کؤچو گلدی!

یاخینلاریندان چوخ اؤلنین اوخشاماسی:

فلَییین قهری منه،
گلمه‌دی رحمی منه،
ساخلییپ غم پیالاسین؛
ایچیردیر زهری منه!

قوشوم اوچدو کلحدن،
اوخوم سیندی للحدن،
منیمکی بئله گلدی؛
چرخی دؤنموش فلحدن!

من بو یولا بلدم،
گئتمه‌میشم بلدم،

شاد یولونان ایشیم یوخ؛
غم یولونا بلدم!

داغدا دولو دوروبدو،
دولو بوینون بوروبدو
من دولودان قورخارام،
دولو منی ووروبدو!

فلَییین داد الیندن،
دادی فریاد الیندن،
....
اولمادیم شاد الیندن!

باخچادا بار عوضی،
هئیوادا نار عوضی،
...
منده ده وار عوضی!

نیسگیل‌لیلرین اوخشامالاری:

یارالییام یاتمارام،
یارالی اویاتمارام
سنین دردیوی؛ {آی باجی}
هئش دردیمه قاتمارام!

یارالییام یاتمارام،
یارام آغریر یاتمارام،
من اؤزوم یارالییام؛
یارالی اویاتمارام!
گلین گئداخ آغداشا،
پیلته یانا، یاغ داشا،
گلسین {آتاسی} اؤلن قیزلار؛
وئرخ باغداش باغداشا!

بو اوخشامالار نیسگیللی اؤلوملردن
سونرا اوخشانیلار.
گؤزلریم آغلاغاندی،
آغلاییب آغلاداندی
گلسین {آتاسی} اؤلن قیزلار؛
گؤراخ کیم آغلاغاندی!

یتیم قالان اوشاقلارین آغیسی:

آرازین گمیسینه،
اوروسون زمیسینه،
هئش نامردین بالاسی؛
قالماسین عمیسینه!

غربتده اؤلنین آغیسی:

بو گلن هارالیدی،
اووچونون مارالیدی
قره قاشیننان تانیرام؛
بیزیم یئر مارالیدی!
بو اوخشامانی غریب اؤلن اوچون
تانیشلاری اوخشارلار.

اؤلن زامانی گلیب گؤرن تانیشلارین اوخشامالاری:

باشیمین آغریسی وار،
توتوبدو آغریسی وار،
[دیندیردیم هئش دینمه‌دی؛]
[دانیشدیردیم دینمه‌دی؛]
گؤردوم کی.....
قیامت آیریسی وار
بو اوخشامانی او آداملار اوخشارلار
کی اؤلنی اؤلندن اوّل یاخود اؤلن
واخت گلیب گؤرورلر.

قوناغی اؤلنین آغیسی:

قئینر بولاغیم منیم،
گلیر قولاغیم منیم،
اؤز بختیمنن خجیلم؛
اؤلوب قوناغیم منیم!

خسته‌لیکدن اؤلنین اوخشامالاری:

مارالا باخ، مارالا،
داغدان دوشوب آرانا،
اوردا ملهم قئییرین؛
وئرین قویوم یاراما!

قرآن یازیلی قالدی،
یازدیخ یازیلی قالدی،
[دونیادا چوخ چالیشدیم؛]
[جان چحدیم، جفا چحدیم؛]
گؤیلوم آرزیلی قالدی!

اورَییمده یارا وار،
اوستو خال _ خال قره وار،
آش اورَییم باشینی؛
گؤر یانمامیش هارا وار!

الیمنن پیچاخ توشدی،
بیلمه‌دیم هاچاخ توشدی،
درمانیم تاپیلمادی؛
دؤحدوروم قاچاخ توشدی!

مصیبتلی آداملارین اوخشامالاری:

دریا مننن بد گئشدی،
بد ائیلندی، بد گئشدی،
گل سننن خبر آلیم؛
هانسی گونوم شاد گئشدی!

دتدیلر، یارالیلار،
دردینده قرالی وار،
دتدیلر دردین دئسین،
آغلاسین یارالیلار!

علاجسیز اؤلنین اوخشاماسی:

بو تایا قلبی تایا،
شؤوکه‌سی دوشدو چایا،
[چوخلو زحمتلر چکدیخ؛]
[جان چحدیم، جفا چحدیم؛]

علاجین تاپاممادیخ!
امَیییمیز گئتدی زایا

آنانین خیردا اوشاغینا اوخشاماسی:

قوزو، قوزو، چال قوزو،
دیل دوداغی بال قوزو،
دومان گلدی ایتیردی؛
دومان گئتدی گل قوزو!

بو اوخشامانی کؤرپه و یا بیر و ایکییاشیندا اوشاقلارین اؤلومونده اوخشارلار.

اؤلنین اؤلنلرین یادا سالیب اوخشامالار:

گؤزلریم گؤزل آغلار،
آغلیییب گؤزل آغلار،
خبر وئررم {ننه‌ن} گلر؛
او بیزدن گؤزل آغلار!

آغاشدا خزله باخ،
دیبینده گؤزله باخ،
ایَخ یالین، باش آچیق؛
سرگردان گزنه باخ!

"اؤلنین رحمته گئتمیش یاخینلاری قالسایدی، اونونچون داها یاخشی اوخشاردیلار" دئیه بو آغینی دئیرلر.

آنا، آتاسی اؤلنین اوخشاماسی:

قاشلارین آراسینا،
خال قویوم آراسینا،
من قوربان، باجیم قوربان؛
من قوربان، آنام قوربان؛
اوریییوین یاراسینا!

هئریزده آغلایان وار (۱) متینده گئدن هئریز آغزی سؤزجوکلر

XƏSİL	خسیل	Hasil
DƏYIL	دَییل	Deyil
QUTAN	قوتان	Bir nov heyvan adı
CAVANBƏXT	جاوان بخت	Adaxlı
HAMAR	هامار	Düz, Yaxşı
İŞDIXCA	ایشدیخجا	İşdikcə
KALAM	کالام	Allah Kəlamı Quran
QOYALLA	قویاللا	Qoyarlar
KÜRƏN	کورن	At növü
VERANA	وئرانا	Viranə, Xaraba
DÖNMEYİN	دؤنمئیین	Dönməyin
CƏLD	جلد	Tez

TAPAXÇA	تاباخچا	Taxtadan olan mejmeyi
SONSUZ	سونسوز	Uşağı olmayan
AĞLIYAM	آغلییام	Ağlayam
TÜŞDI	توشدی	Düşdü
KəLəH	کلح	Nişan olaraq üst-üstə qoyulan daşlar
LəLəH	للح	Quş tükü, Oxun düz getməsi üçün dib terefinə vurular
VERəX	وئرخ	Verək
QEYNəR	قئینر	Qaynar
GÖYLÜM	گؤیلوم	Könlüm
QəLBI	قلبی	Uca
ŞÖVKə	شؤوکه	Kölgə
DəTDİLəR	دتدیلر	Dərdlilər
QəRə	قره	Qara
BəD	بد	Yaman, Pis
ZAY	زای	Hədər
əYəX	ایَخ	Ayaq
DÖHDÜR	دؤحدور	Dökür

ایستادگی هنوز ادامه دارد

بازتاب آرزو و افکار زنان در بایاتی‌های زنجان

تئل ناز نعمتی

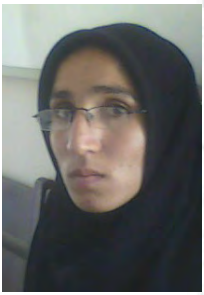

ایضاح:

کلیه اشعار مندرج در این مقاله به ترکی و با لهجه زنجانی نوشته شده‌اند.

این اشعار از دو ماخذ نقل شده و اکثراً بایاتی هفت هجایی هستند اما در برخی موارد به مصراعهای هشت هجایی نیز برمی‌خوریم. که به خاطر وفاداری به منابع اصلی در آنها دست برده نشده است.

در طول تاریخ خواسته‌ام شفاف باشم؛ به دنبال دوگانگی‌ها نبوده‌ام. سعی کرده‌ام صداقت پیشه کنم. مرا و صداقت درونی مرا می‌توانی در دو بایاتی زیر ببینی:

آققیشقالاری اوشدو،
دسگیره‌لر گوموشدو،
بیر آنادان اوچ اوغول؛
گؤزوم کیچییه دوشدو.

یا

دوچرخه‌ن قوشا سیمپور،
دولان گل قاپیدا دور،

من کی وختین بیلمه‌دیم؛
دوچرخه‌نین زنگین وور!

و شاید در جامعه‌ای سنتی که برای زن خانه‌نشین انتخاب و اظهار نظر رویایی بیش نبوده این بایاتی‌ها خود نشان از یک انقلاب درونی باشد. زن با همین بایاتی‌ها خود آغازگر جریانی شد که به احساس درونی‌اش استقلال بخشید؛ او با همین بایاتی‌ها افکار عاطفی، اجتماعی و حتی سیاسی خود را بیان کرد[1] و شعور و اندیشه درونی‌اش را در قالب این چهار مصرعها بیان نمود. او در واقع تریبونی یافت برای ابراز وجود خود در جامعه‌ای که ضعیفه‌اش خوانده‌اند و حتی آفرینش او را هم مدیون دنده‌ای از مردان شمرده‌اند و ناقص‌العقلش دانسته‌اند. حال در این نوشته به چگونگی بازتاب احساس و آرزوهای او در بایاتی‌های زنگان خواهیم پرداخت. نگارنده تلاش کرده است به موضوعاتی دراین بایاتی‌ها بپردازد که از جانب زنان مورد توجه بوده و به وفور در بایاتی‌ها به آن اشاره شده است. از جمله ازدواج، عشق مادری و کار زنان که برای هر کدام بایاتی‌های مختلفی از اقصاء نقاط زنگان انتخاب شده و آورده خواهد شد. در واقع قصد ما از این کار بیان چگونگی نگرش، مشکلات و آرزوهای زنانی بوده که گاهی تلاش کرده‌اند با سرودن این بایاتی‌ها از رنج درونی خود کاسته و نیز وجود خود را به عنوان موجودی خلاق در سخت‌ترین و دشوارترین شرایط زندگی و جو فرهنگی حاکم بر جامعه در هر زمان و برهه تاریخی اثبات نمایند.

آنچه در میان بایاتی‌ها بیشتر به چشم می‌خورد مسئله ازدواج و دیدگاه و حس زنان نسبت به این مسئله است. به خاطر اهمیت این موضوع به وفور بایاتی‌هایی دیده می‌شود که با مسئله ازدواج و مشکلات و حتی رسم و رسومات آن از طرف زنان در این بایاتی‌ها انعکاس یافته است. حال با آوردن این بایاتی‌ها به موضوع آنها نیز اشاره خواهیم کرد.

آی دولانا _ دولانا،
دوشدو بیزیم دالانا،
آند ایشمیشم قورانا؛
گئدم گؤزل اوغلانا.

به این که زنان زیباپسند هستند و خود نیز روحی زیبا و لطیف دارند نمی‌توان شک کرد. همانطور که در بایاتی بالا می‌توان این ویژگی زیبا پسندی زنان را به خوبی حس کرد؛ اما این تنها دلیل و معیارکلی یک دختر آذربایجانی برای ازدواج نیست. دختر عاقل و بالغ آذربایجانی برای یک ازدواج منطقی تمامی جوانب زندگی را در نظر می‌گیرد و معتقد است که انتخابی صحیح است که در آن منطق حاکم باشد. به بایاتی زیر دقت کنید:

گئدین دئیین او یارا،
باشیندا بؤرکو قارا،
جیبینده پولو یوخدو؛
نئینیری منی آلا؟

او می‌داند که عامل بسیاری از مشکلات خانوادگی منشاء اقتصادی دارد پس سعی می‌کند در ازدواج خود مسئله افتصاد را نیز در نظر بگیرد. او به قوانین جامعه و خانواده خود نیز احترام می‌گذارد و این حس خود را اینگونه بیان می‌کند:

ایَر دؤیور سؤزون یالان،
گؤندر ائلچی گلسین خالان،
بیزیم یئرین قایداسیدی؛
اوغلان سئون، آنا آلان.
یا
نارینجام قاشلا منی،
گول کیمی خوشلا منی،
سؤیوسن ائلچی گؤندر؛
سؤیموسن بوشلا منی!

اما دختر آذربایجانی خوب می‌داند که وظایفی در دوران نامزدی و نیز زندگی زناشویی خود دارد و این وظیفه را با زیباترین بایاتی‌ها بیان کرده است. باهم نمونه‌هایی می‌خوانیم:

تیرمه شال دیزیم اوسده،
ییخیلدیم اوزوم اوسده،
یار نه واخ بیزه گلسه؛
یئری وار گؤزوم اوسده.
یا
توت‌آغاجی بوروم ـ بوروم،
قاچیم دروازادا دوروم،
هرکس دئسه یارین گلیر؛
قاچیم سیماوری قوروم.
یا
پوتوننارین یاغلارام،
اوسدونه گول باغلارام،
ایسده‌سن گئژ گله‌سن؛
دسمال چئکیپ آغلارام!

ولی با این وجود و با صداقتی که نسبت به نامزد و همسر خود دارد گاهی از بی‌وفایی آنان نالیده است:

درد الیننن سولموشام،
ساچ بیرچَیی یولموشام،
وفاسیز یار یولوندا؛
شیرین جاننان دویموشام!
یا
آتداندیم گئشدیم داشدان،
یاشماغیم دوشدو باشدان،
محبت یوخدو سنده؛
گؤزوم قورودو یاشدان!

با تمامی این شکایت‌ها گاهی حس‌های نابی نسبت به جنس مخالف خود دارد.

مثل این بایاتی که وفاداری او را ثابت می‌کند:

قیزیل گولم بیتمرم،
مرادیما یئتمرم،
سندن سورا اؤزگویه؛
اؤلدورسه‌لر گئتمرم!

دختر آذربایجانی در مسئله ازدواج مشکلاتی هم دارد که برای بیان این مشکلات و کاستن درد و رنج ناشی از آن دست به دامن هنر می‌شود و بایاتی می‌آفریند. باهم چند بایاتی زیر را که اشاره به مشکلات قبل و بعد ازدواج دارد می‌خوانیم:

قیزیل اوزوح دار بارماخ،
اؤرگشیردیم تار چالماخ،
منیم نه واخدیم ایدی؛
بوْشانیب، ائوده قالماخ؟!

و نسبت به دخالت دیگران در زندگی شخصی او ابراز نگرانی کرده و از حربه نفرین بهره می‌برد و می‌سراید:

الیمده توخورام گبه،
چئکم بالا داما پرده،
یاریمی اؤرگدن بنده؛
وای دوشئیدون یامان درده!

و نیز از عدم حق انتخاب خود در همسرگزینی می‌گوید:

آغاش باشیندا شالوار،
اوغلان اوزونده خال وار،
منی سنه وئرمزلر؛
گئت قردشیمه یالوار!
یا
کیسه تیحدیم دولمادی،
سووا سالدیم سولمادی،

ائلچی گلدی قاپی‌یا؛
اؤزوم دییَن اولمادی!
یا
عرقچی‌نین هاشیمی،
هارا قویوم باشیمی؟
منی سنه وئرمزله؛
تؤحسم ده گؤز یاشیمی!

او گاهی از بخت خود نالیده و از این که سن ازدواج او بالا رفته و بنا به دلایل مختلف اقتصادی، سیاسی، خانوادگی و... موفق به ازدواج نشده است می‌سراید:

اریح آغاجی هاچا،
الیم دولاشدی ساچا،
بیر نامرداوغلو یوخدو؛
منی گؤتوره قاچا!
یا
ساهاتیم اوشدو منیم،
یاشیم اون بئشدی منیم،
بیمار اولسون آنامی؛
ار وخدیم گئشدی منیم!

گاهی از تبعیض‌ها نسبت به خود رنج می‌برد و آن را غیرعادلانه دانسته و می‌گوید:

باغ یئمیشین یئدیم من،
اورح سؤزون دئدیم من،
هئچ آللاها خوش گلمز؛
آغ‌سققله گئدیم من!

اما یکی دیگر از چیزهایی که در موضوع ازدواج زیاد به چشم می‌خورد و در واقع اشاره به یکی از سنت‌های قدیمی در میان اقوام مختلف دارد اشاره به ازدواج دخترعمو و پسرعموها می‌باشد. طبق سنت‌ها و روایات قدیمی می‌گویند «عقد

دخترعمو و پسرعمو در آسمان‌ها بسته شده است» هر چند امروزه علم این سنت‌ها و افکار غلط را رد می‌کند اما بایاتی‌های سروده شده دراین باب و فراوانی آن نشان از رخنه این سنت در میان عامه ملت بوده است. چند نمونه از این بایاتی‌ها را می‌خوانیم:

حیطی چینار عم‌اوغلو،
ال دئیمه سینار عم‌اوغلو،
قوی منی یادلار آپارسین؛
ائل سنی قینار عم‌اوغلو!
یا
بو دره‌نین اوزونو،
اوغلان قئیتر قوزونو،
منی سنه وئرمزله؛
گئت آل عمین قیزینی!
و یا
عمیم اوغلو زیادا،
قوشو ویردی یووادا،
ساغ اولسون عمیم‌اوغلو؛
قویمادی گئدم یادا.

از مسئله ازدواج که بگذریم سایر موضوع‌ها هم وجود دارد که در بایاتی‌ها توسط زنان به آن پرداخت شده است. از این گونه موارد می‌توان به فرش‌بافی زنان آذربایجانی اشاره کرد که یک هنر جهانی به حساب می‌آید؛ منتها چون زنان ما این کار را با وجود کارهای دیگر منزل و بچه‌داری انجام می‌داده‌اند گاهی سبب خستگی بیش از حد آنها می‌شده است، آنان خستگی خود را این گونه بیان کرده‌اند:

توخورام فرشی، خانا،
اورگیم دؤنوب قانا،

ایلمه‌لر بوغدو منی؛
دادیما چات آی آنا!
یا
بو فرشه جان قویموشام،
سارالمیشام، سولموشام،
گؤزوم گؤرمور گلنی؛
اولمویا کور اولموشام؟!

او گاهی آن قدر از زندگی ناراحت است که با شفافیت تمام در این لحظات که باز نشان از صداقت درونی‌اش دارد و هرگز قادر نیست حس خود را پشت نقابی پنهان کند می‌گوید:

تئلیمده ساری سانجاخ،
دریادا قاللام آنجاخ،
نه قیز اولدوم، نه گلین؛
اوتدارا یاندیم آنجاخ!

از دیگر مسائلی که بر هیچ کس پوشیده نیست و امری ثابت شده است عشق خالص و بی‌ریای مادران نسبت به فرزندان خود است که در بایاتی‌ها این عشق بازتاب خوبی دارد به نمونه بخوانیم:

قوربانین قوزو اوسسون،
قوزونون یوزو اوسسون،
قوزودان قوربان اولماز؛
قوی ننه‌ن اؤزو اوسسون!
یا
بالامی تانیرام من،
هر سؤزون قانیرام من،
یوخودا آه چئکنده؛
اوت توتوب یانیرام من!
یا

داغ باشیندا قالام وار،
اورَییمده یارام وار،
خالخین دولتی، مالی؛
منیم ده بیر بالام وار!

و اما در میان این بایاتی‌ها به بایاتی‌هایی برخورد می‌کردم که موضوع سربازی مردان و نگرانی همسر و مادران و خواهران نسبت به این موضوع نمایان بود. این بایاتی‌ها که در زمان و دوره‌ای خاص سروده شده‌اند قابل توجه هستند. در جنگها بیشتر مردانی که به سربازی می‌رفتند احتمال این که شهید شوند وجود داشت به همین خاطر طبیعتاً همسر و خواهر و مادران این مردان نگران این موضوع بوده‌اند و این نگرانی باعث شده اشعاری بسرایند که نمونه‌هایی را می‌آورم:

عینکی ساری،
رحم ائله تاری،
بیر یار سؤیمیشم؛
گئدیپ ایجباری!
یا
داش اوستونه یازیپلا ،
داشدان آدام قازیپلار،
قردش باجین اؤلئیدی؛
سنی سرباز یازیپلار!
یا
باغا گیررم اوخورام،
الیمده تور توخورام،
دولت ایجباری بیغیر؛
من یاریمنان قورخورام!

دغدغه‌های زنان با این چند بایاتی پایان نمی‌پذیرد و هزاران فکر و اندیشه دیگر نیز وجود دارد که توسط زنان در بایاتی‌ها انعکاس یافته است اما در این نوشته

مجال آن نیست که به تمامی موضوعات اشاره کنیم پس به چند بایاتی بالا بسنده کرده ذکر این نکته را خالی از لطف نمی‌دانیم که برای شناخت افکار و اندیشه‌های یک زن آذربایجانی به تحقیقات گسترده و عمیقی نیازمندیم؛ زنی که با تمامی سنت‌ها و فرهنگ‌ها و نگاه‌های فروگرایانه‌ای که نسبت به او وجود داشته ایستاده و مقاومت کرده تا خود را ثابت نماید و هنوز هم این مقاومت و ایستادگی ادامه دارد.

نمونه‌ای از بایاتی سیاسی که در میان بایاتی‌های زنگان به آن برخورد کردم.

بالین گلر تکرسیز،
قویماخ ییمم شکرسیز،
آجیخدان قیز دوغارام؛
دولت قالسین نؤکرسیز.

متأسفانه نمونه بایاتی‌هایی که به مسئله سیاست و چگونگی اندیشه و افکار زنان در مورد این مسئله بیان شده باشد بسیار کم است و دلایل آن هم بحثی عمیق و طولانی می‌طلبد.

منابع:

۱_ زنگان بایاتیلاری گرد آورنده: دکتر حیدرحسنلو (انتشرات دانش زنجان ۱۳۸۹ _ زنجان)

۲_ بایاتی‌های انگوران به کوشش آقای محمدنقدی (این کتاب در دست چاپ است)

"بازتاب آرزو و افکار زنان در بایاتی‌های زنجان" متنینده گئدن زنجان آغزی سؤزجوکلر

AQQIŞQA	آققیشقا	Atışqa, Pəncərə
ATDANDIM	آتداندیم	Atlandım
BALIN	بالین	Təyyarə, Uçaq
ÇEKƏM	چئکم	Çəkəm
DEYMƏ	دئیمه	Dəymə

DÖYÜR	دؤیور	deyil
DÜŞEYDÜN	دوشئیدون	Düşəydin
HAŞİMİ	هاشیمی	Bir nov məxsus cinsdən olan araqçin
İCBARI	ایجباری	Əsgərlik dövru
NEYNİRDİ	نئینیردی	Neyləyirdi
ÖRGƏŞMAX	اؤرگشماخ	öyrəşmək
OTDARA	اوتدارا	Odlara
POTUNNAR	پوتونار	Potunlar
SAHAT	ساهات	Saat
SİMPUR	سیمپور	Bisiklet yaxud Düçərxənın təkərlərindəki simə simpər ya da simpur deyilər
SÖYMÜSƏN	سؤیموسن	Sevməyirsən
SÖYÜSƏN	سؤیوسن	Sevirsən
VIRDİ	ویردی	Vurdu
XALXIN	خالخین	Xalqın
YİMƏM	ییمم	Yemərəm, Yemə